This PDF you are browsing now is a digitized copy of rare books and manuscripts from the Jnanayogi Dr. Shrikant Jichkar Knowledge Resource Center Library located in Kavikulaguru Kalidas Sanskrit University Ramtek, Maharashtra.

KKSU University (1997- Present) in Ramtek, Maharashtra is an institution dedicated to the advanced learning of Sanskrit.
The University Collection is offered freely to the Community of Scholars with the intent to promote Sanskrit Learning.

Website
https://kksu.co.in/

Digitization was executed by NMM

https://www.namami.gov.in/

Sincerely,

Prof. Shrinivasa Varkhedi
Hon'ble Vice-Chancellor

Dr. Deepak Kapade
Librarian

Digital Uploaded by eGangotri Digital Preservation Trust, New Delhi
https://egangotri.wordpress.com/

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

श्रीगणेशायनमः॥ लक्ष्मीप्रसन्न॥ पितृवचनमवज्ञ्यमेव पालयं जगति जनानि
तिन्नराश्रितुं वनांते॥ तमति करूणारसार्द्रचित्तं रघुपतिमुपास्महे सदारं॥१॥ रंग
नाथाग्रजनुषानारायणमनीषिणा॥ राधाविनोदकाव्यस्य व्याख्याख्या
प्रयिष्यते॥ २॥ राधाविनोदाख्यं काव्यं चिकीर्षुर्निर्विघ्नं परिसमाप्तिका
मो स्वमत्वं कविः परमेश्वर स्वरूप स्य संरक्षणात्मकरूपं मंगलमाचरंति॥
॥मालिनी वृत्तं॥ सर्वसंवधो मा[illegible]काव्यमुच्यते तस्य लक्षणं॥ आशीर्नमस्
क्रियावस्तुनिर्देशो वापि तन्मुखं नित्यादि प्राचीन लिखनानुसारेणामहा

॥ मालिनोवनमाली मालिनोवनमाली॥
॥ मालिनोवनमाली मालीनोरतनुमाली॥१॥

का व्याख्या भावेपि अस्य काव्यत्वमक्षमेव॥ लोकोत्तरवर्णनानिपुणकवि
कर्म काव्यमिति तल्लक्षणात्॥ येन मप्यत्र वेदे भिन्नदंगैः काव्यं नदुष्यतीति प्रा

Acc. No. - ~~652~~ M. 1692
Title - राधाविनोदकाव्य (with comm.)
Author - रामचन्द्र
Date - ?
Subject - Poetry.
folio - 14
Xerox - 26

KKSU LIBRARY RAMTEK 441 106 M-1692 Dist. Nagpur

Checked 2012

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

चीनो नेत्रेस्य नवषे॥ वनमाळीनो। स्मानन्यथक हुनञ्कोंहं कमुबहुरक्षतु।
आपादलंबिनीमाळावनमाळातद्वाजगदीश्वरः॥ किंचत्रा मालिनः मालक्ष्मीः सा
अंबलीनाद्दृष्टहरणसंभावनयापाद्मानाहृयवर्तमानायस्मिन्नतस्यांवा आलीनं
नेत्तल्लगणायिवेतेभि परिशिष्टादित्यर्थः॥ मः श्रीवेमा रमा यांवेतिविग्रहः॥ पुनः कीदृशः॥
वनमाळीवनेमाळतेशोभतेसततादृशः॥ जीवनप्रभुवनं विवनमित्यमरः॥ सलु
द्रूतायित्वा जनके शोभावानित्यर्थः। पुनः कीदृशः मालिनः माळाः पुष्पस्यजः
ताः विद्यंतेयेषांतेमालिनः स्वर्गिणोगोपास्तेषांइनः स्वामीतेषुइनः सर्वः
प्रकारामानस्येतिरूपकंवा। इनः स्वामिनीकृत्यैर्वेत्यमरः॥ पुनः कीदृशः वे व
नमाळी॥ जवेनेन जगत्संरक्षणेनमाळतेशोभते सततादृशः॥ वनेवृक्ष
समुदायेमाळतेशोभतेसंततादृशःइतिवा पुनः कीदृशः मालिनमाळतेशोभते
मालीनद्रूशादयस्तेषांइनः स्वामी। यद्वामत्रिवस्तत्रलीनस्तदभिन्नइत्यर्थः॥
मोव्रत्नासएव कमलसंगित्वेनआलिर्भ्रमरः तस्यइनः स्वामीतिवामः श्रीवः

२ ध्वंसमावेयोरस्येकाक्षरः ॥ पुनर्कीदत्राः माळीमाळाः पुष्पदामानि विद्यंते यस्य २
स तथा ॥ माळा पुष्पादिदामानीति विश्वः ॥ पुनर्कीदत्राः ॥ माळीमाळैर्शोभते स
तथा ॥ विष्णुश्रीरनयोरभेदस्तत्वेन स्मृतिः रहचरत्वेः ॥ केचित्रामतया ४२ जंतुजगं
तामीत्रां तथा रांभुतां संभाव्यांपिनमोयभेदवत्तातो नेदस्यरूपेमै रंताः ॥ एव
स्यैवपयो निर्धेस्तु वियथानामानिनानाविधान्यभोसिः ---- : पयोधिरुदधि
वार्यनिधिर्वारिधिः ॥ १ ॥ इत्यादिना ॥ केचित्तु पाठभेदं मत्वा व्यथाव्याचक्षते
वनमाळी जळमध्ये शोभावान्मत्स्यः कूर्मश्चित्ववनं ---- माळतेपवनमाळी
वळमाळी बळेन शंखासुरोनमळेन सामर्थ्येन च माळते स तथा ॥ वनेका
ननेमाळते स वनमाळी स वराहो नारसिंहश्च मत्र वळेन महीमंडळो
द्धरणसामर्थ्येन हिरण्यकशिपुविदारणसामर्थ्येन च माळतेसंतथा ॥
व ऽथ नमाळी मनवनेः अवाकुत्स्यवानमाळते ति हस्वोवामनः ॥ वनवल
माळते शोभते [illegible] मेघरत्यामः वियज्जमिते नात्रिविक्रम इति वा ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

वळेन वळिछलनसामर्थ्येन माळ्तेसतथा वनेकानेनसाळ्ते ऽ शोभते लदात्रा
रथीरामः वळेन पौलस्त्यकुळोन्मूळनसामर्थ्येन माळ्तेसतथा ॥ वळेनेकृविं
शैति वा रक्षत्रोन्मूळनसामर्थ्येनेसहस्रबाहुच्छेदनेसामर्थ्येन यामाळते इ
तिपरशुरामः वळभवो सोमा ळीचवळो ऽइ च ळेनज्येष्ठेन भ्रात्रा माळते इति
श्रीकृष्णश्च ॥ अवनेन प्राप्य हि सनेन माळ्तेऽसौ इति जगद्वनकारितेन बुद्धः ॥
अवनेन म्लेच्छापुपद्रुतगोब्राह्मणावनकारिणा म कल्की ॥ इति दशावतारपरोऽसौ
यं हरिः नः पातु ॥ तथा च संग्रहश्लोकोऽपि ॥ वेनजौयनजौरवर्वे स्त्रिसाभीस
च कृपीकूपः ॥ अवतारदशौवेस्तु भगवान्स्वयं इति ॥ अत्र च काव्ये छ
विधमकं व्यचिद्नुप्रासमिति लक्ष्ये कक्षण सामर्थ्येनेन योजनीयमिति दिक् ॥
मदुल्लेखारम्भवरेनामिदं तल्लक्षणं तु तूर्ये पंचमं के चेयत्र स्याल्लघु बाळे ॥
विद्युद्धिसंगनेत्रैप्रोक्तो सोमदल्लेख्या स्वैति ॥२॥ काव्यार्थमोहः रवि चिति

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥वधिति॥ विधोर्भ्वेऽस्य लद्दत्सरूपं यद्दनं यस्याः सा तथा ॥ रा धा ॐ क्लीं सर्वी प्रति
विधोर्भ्वेऽस्य सुहृदस्तु भनोऽवक्लाः न्नीनक्लावान्नो भनाः गिरो वाणी अ
क्निरता । विस्तारयति स्म । विधोश्री वत्सलांछनस्य सुहृन्मित्र रा धा सुमि
स्विकरदिति वा ॥ कीदृशी ईडिता स्स ता पुनः । कीदृशी अपीडिता न विधौ
ते पीडिता यस्याः सकाशाद् इत्य पीडिता अतिपीडितेत्यर्थः ॥ उत्तमेनाकु
त्तमं स्यादिति वत् ॥ एतेन विधुनास्य विरहद्वारापीडिता पुनः कीदृशी विधुः

॥ विधुसुहृद्विरहानलपीडिता विधुसुहृत्तापानलपीडिता ॥
॥ विधुसुहृद्वदनाम्बुजपीडिता विधुसुहृत्सु गिरो विरसीकृता ॥ २ ॥

रिवपः सुहृन्निर्मलहृदयो नायकः श्रीकृष्णस्तद्विरहानलेन पीडिता यु
विधुरेव पः सुहृत्तद्विरहानलपीडिता ॥ विधुश्रीवत्सलांछनद्रूसमर ॥ यद्वा विधुः
सुहृद्वदनदपस्य संवचीयो विरहानलस्तेन पीडिता पुनः कीदृशी विधुर्भ्वेद्रः
सहायोपस्यसताद्दृशा तेन नतरलेन चंचलेनानिलेन पीडिता ॥ तरल चंचले । वि
हार मध्यमणावपीति विश्वः ॥ विधुसुहृदा कामेन तरलेति एथ रूपं चा ॥ २ ॥ ३

5

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

किमुवाचेत्याह। उदयत इति। हे सखि त्रात्री वं इत्येतं मां हस्ते निर्दश्य पादि रंमति उद
यते। उदितैतो भवति। रमा यां लक्ष्मीः सा रमा तत्पुत्रि रमारमे स्तं दयते अनु वं पते अ
न्यतः सरमारमः नित्यसन्निहित लक्ष्मीकः तं दयते न व्यथयति। येन मद्धिर
हे पिमसन्ति यो नायातीती भावः। कीदृशं रमारमकमलवत्कोमलविलो
चनेयस्य सतथा तं मां च केरे रदयते। अंकारः एथ जिषु याथेः। अनाम्नो
नाप्रतिषेधे मां न दयते येनातिपीडयति। यद्वा मां च दयते हि नस्ति। दृश

॥ उदयतेदयते दयते त्रात्रीसखि व केरे रकूरेस्तिमिराकूरेः॥

लो ॥ दिदि मिमां च रमा च रमारमकमलकोमलकोलोचने॥ २॥

दानगतिरक्षणहिंसादानेषु भौवादिकः। कूपिम्ब्रेः केरेः अवस्य दुहरस्य रो
पावकेः अंकपापे च हुरवा चेति विश्वः। रः पावके च इति कोशः। चेति विश्वः। खड्जने
वते दाहजनके रिरस्यर्थः। पुनः कीदृशे इति मिराकूरे। तिमिरस्य अंधकारस्य
केरेः अकारपेः लेन न्नराकता दिति भावः। तिमिरं आसमंताद् हृपवतिस्वि
तितेन तथानौहितया क अहिंसायांच वाच पञ्च। तं वरग सन्निधि मे पि नस

४ कुमुदेति॥ हे सखि। सहिमकरः प्रसिद्धः सितकिरणो हीति निश्चयेन तां प्रियसा ४
निध्ये अभिमतां हिमतां शीतकृतां मामुद्दिश्य न तनुते ततः तस्मात्कारणा
त् तनुते शरीरकार्श्यं मनोदौर्बल्यं चेति द्वैतं तनुते विस्तारयति॥ य
द्वा हिमकरः तां न मीलितां नमीलितां मतां नम्रत्वेन तां मामनु अहिमतां
कुसुमेषु तनुते। तत् किं विधोर्भवत्यस्य सदृशं उचितं कौ दृशः। अतनुतां मह
त्वं हातः प्राप्तः अतनुते॥ अतनुते अतः न ताभ्यां सोढुं शक्यन्ते ईदृशी अवि
तनुते तया ततः व्याप्तः अतनुते तेभ्यः सोऽनुतनुते अभ्यासः तथा अतिमहान्तस्ततः
लक्ष्मीः व्याप्नोत्येवार्थः॥ ईकारो [illegible] द क्ष्म्यां चारूप्यां कुमुदके स
रे इत्येकाक्षरः॥ सदृशः कुमुदानां बंधुः अबंधुः अथ [illegible] अर्थाद समदादि

॥ कुमुदबंधुरबंधुरबंधुकरः स तनुते तनुते तनुते ततः॥

॥ हिमकरो हिमतां हिमतां नतां किमनुमां सदृशं सदृशं विधोः॥ ४॥

नां अतएव कांबंधुरः असुंदरः नविधोतबंधुरः सुंदरो यस्माद् इति सुंदर

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

इत्यर्थः ॥ इति वा यद्वा कुमुदानां बंधुः सुंदरो बंधुः ॥ बंधुरो बंधुरो रम्य इति
विश्वः ॥ पुनः कीदृशः अथ जकानां अमृतरूपा लाञ्छं धूः कूपः ॥ पुस्यैवां
धुः प्रोहीपद्मसमरः ॥ तंतरामिति भावप्रधाननिर्देशेन ततं संतत संपत्ति प्राप्नोतीत्य
र्थः ॥ इदं वियोग्यस्य कीदृशां सदृशां उचितं अुचितं यद्वा कीदृशीं मां स
दृशां प्रियसमागमे तद्विरहे वा तुल्यस्वरूपा दृष्ट रूपस्यास्ता रत थान्य
वा दृशा ज्ञानेन सदृक्वृत्तांत थो दृक् ज्ञाने ज्ञात रि दृष्टिरित्य
मरः ॥ यद्वा नूतो वि स्त तः यद्वा ल तां स्तो हि विघोः सदृशां ॥ य
द्वा रक्षयोरभेदाद् बंधुः ॥ न वि च्यते बंधु लोयस्मादिति
लाबंधुकः ॥ बंधुकन्यो लौ तौ स्तृतइत्यमरः ॥ उत्तमेनान्ना स
म च स्यादित्युक्त ॥ अति बंधुकः ॥ उक्तेत्यो मध्यकूटि कोपरस्य हल कि
ताः परान्न पुष्ठो को ४९

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

कुमिति ग्रहेस्स रवितं इनयोभ्रेष्ठ योरनयोर्नयनयोर्नेत्रयोः कमलिनीपद्मिनीनय
सिप्राप्यसिकाकृनियसिवेतिप्रश्नः॥कोद्दशीलतासु चिचलताविद्युषेण
तस्ततोभ्रमतांचं चत्कनालिनानालिनाभ्रामरेणमलिनीमक्ष कृष्टत्वंयस्या
स्ताद्दशीपाठातरमलिनभ्रवासावलिभ्रमकिनालिस्तेनमलिनीपुनः की

सु ॥ कमलिनीमलिनीमलिनालिनाविचलताचं चलताचंचलतांभुवां॥ सु
॥ विपुतभांविकृतांविधुभानुभिर्नयनयोरनयोर्नयसीनयोः॥५॥

दृशीलतास्सु तेभिनादीप्तिर्यस्यास्ता दृशीपुनः की दृशीविधुभानुभिर्भ्रंयं
कीरसौविधुतां चंतला॥ दीप्तिर्यस्यास्ता दृशीपुनः की दृशीविधुतांकृपि
तांचंद्रकरस्पर्शेनाचेतनापिकमलिनीमांन्यमाश्रयतेकिंपुनर्मम सचेतना
२ल याहरिवियोगमालिन्यसंतापादीतिव्यंग्यतथा च प्रीतनीयं यथाक्षुद्रितिहरिरायाथ
तीतिभाव॥५॥२५॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

५ रसौ।

सखिति॥ हे सखि विस्सरसि न विभाति नरेशभते॥ यदुक्तं विभाति न इति विभाति प्रतिभाति
न इति विभाति प्रतिभासते॥ कीदृशी विगतो भावो यस्याः सा विभाविनी विद्यमान
त्वरहितेत्यर्थः॥ तादृशी भावो यस्याः सा विगतकांतिरित्यर्थः॥ पक्षे सरसीति विभा ति
कीदृशी विनापक्षी गणा भाति रति विभाविनी भाति विभासमानादीप्तिर्यस्याः
सा तथा पुनः॥ कीदृशी सरसा चैगं धोरसो हर्षो रसः स्यादिप्रकीर्त्तिता॥ तेन

॥सखि विभाति विभाति विभाविभान सरसी सरसा सरसा रसे॥
॥अलिकुले विधुता विधुता धुता विनमदभ्रमुखी विमुखी स्थिता॥५॥

सरुवर्तमाना सरसा संधासास्यादावा पुनः कीदृशी रसैः जले सरसा परिपूर्णा
पुनः कीदृशी अलिकुले विधुता केचिचुरसंसा हर्षं आसरंतितेसरसा सरसाः
तादृशाः ये सारसाः तैः सह अलिकुले विधुति तिव्याचक्षते पुनः कीदृशी विधु
ता॥ न नि विशेषरला धुतानि तथा॥ अपक्षे दन्तानि विधुता धुतानि तादृशानि अ
समंतादिनमं सकलानि कमलान्येव मुखानि यस्याः सा तत्र रूपं विमु
खी स्थिता पराङ्मुखी मानिके इत्यर्थः॥ विधुता कृते ति पाठे चंद्र [illegible] क्षि
ता विगतश्रीकृते त्यर्थः॥ विधुतं भक्षितं किं पतेदृशीति विभ्व॥२
॥५२

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

कुर्वन्ति ॥ अयं कुमुदिनीदयितश्चंद्रः दयितोज्झिता दयितेन भर्त्रा उज्झिता विरहिताः
करैः किरणैः स्फुटं दहति । कीदृशैः ॥ रकरैः अकरैः क्रूरैः प्रलयाग्न्यो भागास्तोक
स्तिते अन्यथो रिस्थः ॥ अकं दुःखं दाति आदद्यते तथा दुःखदैरित्यर्थः ॥ इति वा ॥
नि यद्यस्मात्कारणात् अयं विकचानि विकासितानि पुष्कराणि कमलानि यासु ताः
६ विकचपुष्करिण्यः कमलयुक्ताः सरस्यास्ता अग्रहरिणीदृशां भवताए चहरिणी ६
॥ कुमुदिनीदयितो दयितोज्झिता निजकरैरकरैर्दहति स्फुटं ॥
॥ उदयमेकपदे विपदेश्म वद्विरचमुक्त परिणीहरिणीदृशाम् ॥ ७ ॥
दृशस्तासां विपदे दुःखाय एकपदे युगपद्भावदिति स्फुटं सर्वं प्रसिद्धमिति
वा ॥ सूर्यस्य द्विपदात रसने सरसीनां चिरहिणी येन तन्मुखवालुब्धा नाम
कमलानां म्लानतया तासां वि[illegible]ऽऽनक स्यचेदस्यात्ति स्फुटमिति भावः ॥ ७ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

विधिरिति। विधुरितानां विरहिणीनां धुरं दत्ताः प्राप्ताः विधुरिताः तादृशीवनिताः द
हन्संतापयन् अयं विधुः जनितान् मनः प्रत्येति जनिरूप्तिरूप्तदवदूत्यमरः।
अंकूरत्नकृत्कीजनितः दूहअस्मिन् चेडेमदक्षिगतेमम हृष्येः॥ वदक्षि
गता हृष्यद्त्यमरः॥ अक्षिगतेनयनविषयेसतिअ [illegible] नीरविमतिहि
मकूरेप्यस्मिन् उच्चकरइतिबुद्धिमती अतएवविमतिविरूद्धबुद्धिम

॥ विधुरिता धुरितावनिता दहन्विधुरयं जनितो जनिलोकूरता॥
॥ इह मदक्षिगते क्षिगते [illegible] नीरविमतिविमतिर्निमिमांसला॥८॥

तीसा कुमळिनी निमिलां निनिमीळितवती अयंभावः॥ यथायं लोके
कमलिनी कमलसंकोचमाचरति तत्संतापकेनास्मिन्नविधुध्यासंतो
षेऽपि वा किसंकोचं विदधामिनीति॥८॥ ॥८॥ ॥श्री॥ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

मलेति॥ मलयस्य मलयाद्रेः पर्वतस्य तत्पर्वते येन गाव्द्धाश्चंदना इतियावत्॥ तेषु ये
न पन्नगाः सर्पास्तेषां मंडल्यासमूहेन कवलितो भक्षितः सन् अयं वनानिलः पुन
संवप्रीवायुः नु इति वितर्के वलितः कुब्जा चती वलती काम येनु आपतीतद्वस्यार्थः॥
२ यघस्मात्कारणात् अयं निर्दयं यथा स्यात्तथा अंगानि मध्नाबोती स्यं गमत्॥ अं
गमथ कृत्तो वायुः सांगेषु हस्तपादावयवेषु यस्य तापस्त्वां मदं कगंकस्यामयन्

॥ मलयपन्नगपन्नगमण्डली कवलितावलितानुवनानिलः॥
॥ अयमदंशमदंगमदंगवंदहतियद्भ्रमयन् भ्रमपंनयं॥१९॥

सन् अयंदहति संतापयति॥ यद्गंगेति संबुद्धो हेसखि॥ अंगानि मध्नात
ती स्यं गमत् अं गमंथन कृतो वायुः मदंगं कं दहति सर्पकवलनं विना नुत्का
त्रीनस्वास्यैव वायोः कुतसंतापकत्वामिति भावः॥ भ्रमयन् भ्रामममाणा
यातीति भ्रमयान्नि त्यपि केचित्॥१९॥

अयीति॥ अयि सखी हि इति निश्चयेन रसालानां आम्राणां वनी तां प्रसहीता त्रा
नुक्त तादुखदायिनीत्यर्थः॥ अहिमेति पाठे॥ हिमा संरहीत ठानं संतापदायि
नीत्यर्थः॥ कीदृशी नीरं नयति प्रतिवृक्षं प्रापयति सा नीरनीः नवानां रनीः
म्मस्याः सा नवनीरनीः सारनी मधुली इत्यर्थः॥ पुनः॥ कीदृशी नवानां नूतना
नानां नीपानां कदंबानां रन्यां श्राति सचा वुद्धि अनवनी अरक्षमाणा तेषि
रस्कारिणीत्यर्थः॥ पुनः कीदृशी अलिकुलानां भ्रमरसमूहानां च

॥ अयि रसालवनी रवनी रनीरनवनीनवनीपवनीनतौ॥
॥ अयि कुलालिकुलालिकुला कुलाप्रति हिमाम हिमाम हिमा हिमा॥ १०॥

यानि अलिकुलानि सखी समहास्ते राकुला व्यामापुनः कीदृशी
महिम्ना अतिमहात्म्येन अहितास्कुला धानां माहात्म्यवतीत्यर्थः॥
पाठांतरे महिम्ना महत्वेन चेष्टा बाहुल्येन आसमतात् हिमा शी

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

नळा॥महि हिमा अन्ये लुरसाव्ळवनी मां गिरसा॥स्यमानी प्रतिरनी त्यर्थः॥
रपावकं नयति प्रापयति सानीरनीः संतापिके सर्थः॥ कीदृशी नवनी
नवं भावप्रधाननिर्देशोन नूतनेन त्वं नयति सा तथा नूतने त्यर्थः॥ की
दृशी अनवनी अरक्षमाणामामित्रोषः॥ पुनः कीदृशी नवनीपव
नीमिता॥ नवानांनी पानांयावमीतदत्तात पुष्पा॥ पुनः कीदृशी अक्लि
कुळा क्लिकुळा अक्लिनां कुळस्थानां॥ आम्राणां कौलांतिस्वी कुर्वते ८
८ अक्लिकुळाः कोकिळाः तेषां अत्यन्तप्रेएयः ता सा कुळानि समर्हायस्यां
सा तथा पुनः कीदृशी अक्लिकुळे॥ भ्रमरकुळेरा कुळा व्याप्ता अक्लि
कुळा लिकुळाः पुनः कीदृशी अहिमा अहेः केळ्सर्पस्यमेवमा
यस्याः सा तथा अनिरूपा मां १ नयान् कृपाचेत्यर्थः॥ महिमनाहि
मेत्यर्थः॥ सत्कृए वेति च व्याचक्षते॥ १०॥ १००००००

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

बकुळमिति॥ हे आळि त्वं न वकुळं प्रति त्रा(?) रागपुष्कस्यर्थः॥ कीदृशं वकुळं पत्रागिन्य रागाविघ्रतेय(?) स्मिंन्तत्तथा॥ पुनः कीदृशं मधुकेरंदः पराग पुष्पधुळयश्च तत्रपराः आंगे पुष्पक्षेषुपराः मकरागपराश्च तेऽनळयश्चतेतथा तैराकु ळव्याकुळव्याप्तमिति पाव तन्॥ पाठांतरे परापतंतः मधुपरागाश्चतो न्यिपे तितेमधुपरागपातादृशाश्चतेरागपराश्च तेतथा तदृशाश्चते अ ळयश्चतैराकुळं पुनः कीदृशं विशदो निर्मळो पशार(?) दश्वा रदिन्यव्यो र्थः श्चेत्युपावन्॥ सन्नारंपतावस्र धनेन निर्देशेन न्नार त्वन्नावळे स्पृदपतिसन्नारदः॥ पृषोदरादित्वेन अनुस्वारलोपः॥ विशदपूरारदश्चारदश्चासौ शारदश्चसता दृशास्तौ॥ पुनः कीदृशं वृक्षं कळंक स्पचंद्रलांछनस्पकळं ॥ वकुळमाकुळमाळिपरागिनं मधुपरागपरागपरालिभिः॥ ॥ विशदशारदशारदशारदन्नान्ना कळंककळंककाळंकितं॥ ११॥ केनलेपेनेवकळंकितं न्नामळमिस्यर्थः॥ अन्ये तु हेसखि वितत दृशादृनपमानं

वकुळं वकुलपुष्पं वंपत्रयेस्यादित्रोषः ॥ पुनः कीदृशं विशादशारदशारदं विवैतं ग
शं सुरवंयस्वाः स्वा विशा विशादशायेषां ते विशादशास्ता त्रदिति विलिखि
तदिति तद्धि शादशारदं शं आसमंतात् शाति आदत्ते सा शा राशा राच्या
सोदशा चसा तथा ता शांति आदद्ते शारदशा शास्तां दयति तत्तथा विशा
शां सोदं चतह शारदशारद चेत तत्तथा ॥ विरहि जनदुरवदं अं चिरह
दुःखदं चेस्यर्थः ॥ पुनः कीदृक् ॥ शा शाकळंक के कळं शा शाकळं कस्य चं
डस्य कळे वल कला कं तिर्यस्यतत्तथा ॥ पुनः कीदृक् ॥ कक ॥ ळं
कितं केन वायुना कळंकित कळंकितं ईषदान्दोल्यमानं को
व्रणात्मानिल्लाके प्रीत्यमरः ॥ इति व्याचक्षते ॥ ११ ॥ ५

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

इसुत्को सखी रत्या प्रतिवदति॥ नवमिति॥ हे अशोकवृक्ष॥ शोकं कथं तिरवंडयति सा
शोकं कृतान् तथा अशोक दत्तस्याः संबुद्धौ हे अशोकवृक्ष सखित्वं न तनं अशोकं तन्मा
मानं वृक्षं समाश्रयंतं निकुंटकूवरिणी भव॥ कीदृशं अशोकं॥ न विद्यते शोको
यत्र तं तथा॥ तथा च तस्य समाश्रयेण नवशोकापनयो भविष्यतीति भावः॥
पुनः कीदृशं सुरभितया सोरसेन रश्मिताः रभसयुक्ताः ऽगवंतो हर्षवंतो
वायेअलयः तेषां रतेन क्रीडितेन आईव तत्संतोषाय तत्तथा॥ र११
प्रइति नाम धातोरितप्रत्ययांतस्य रश्मिता इतिरूपं॥ रभसो वेगहर्षयोरिति विश्वः॥
सरश्मितारश्मितालिरतारतं॥

॥ नवमशोकमशोकतरोवृदे सरश्मिता... कमलिनीमलिनीपद्मवगतः॥ १२॥
॥ सखि समाश्रय माश्रय माश्रय कमलिनीमलिनी ... संजाता तापशांतत्तथा
यद्वा सुरश्मिताः सोरसयुक्ताः आसमंतात् रस्या गेहवेश्मा सं जातापशांतत्तथा॥ माया लक्ष्म्या
येअलयः तेस्तेन आरमंतं माइतिमा अयमं प्राश्रिता भव॥ आगतः वर्त्तमानसामीप्ये वर्त्तमानवद्
आश्रयात् लक्ष्मी प्रतिरिति विस्यर्थः॥ कं कामिव॥ अलिनी भ्रमरी प्राप्ति समौलिनीपात्रे
ति॥ आगन्तश्रीपदइति भाव॥ कं कामिव॥ भ्रमरकमलिनी भमिव॥ १२॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

सखीव चक्षुष्णोपजातखेदारा यावदति। सखीति। हे सखि त्वं हितामहितकारि
णी असि। अहं यद्यपि तं हितकारिणी तथापि त्वं तत्त्वेन मालतीनासीत्यत
आह गहिमत्ता। मता। असितत्वेन मया ज्ञाता। सिमता। सि मता त्वेति पाठे॥ अ सोः
खड्गस्य मतं परिच्छेदकं ईदृक्त्वं मतमसिमतं यस्याः सा तथा परिच्छेदकृत्ती त्या
र्थः॥ नवमश्लोकस्य श्लोकपुष्पमश्लोकभावप्रदर्शितमत्र श्लोकेन विघते श्लोको
१० यत्र आविचारणीयमितिमामास्यत्रवीषिका क्वचिन्मे वत्रवीषिका एतदेव
मं असिमता। सिविरखड्गवच्छित्तर तर्हि सकृत्तेन मताविरहादीपकत्वेन १०
श्लोकोदर्ममितिवदत्वास्तव खड्गवच्छिसकत्वमिति भावः। तदिहारिमन्य
विषयमामवरक्ष अवमामम मामागहीत्वेति श्लोषः॥ हरि भ्रेज॥ अवग
॥ सखि हिता। सहिता सिमत्ता यमो नवमश्लोकं श्लोकमश्ला रुद॥
॥ तदहि मामवमामवमाममीव्र अहरिं नवनीरदनीरदं॥ १५३॥
तावा सोमा चलक्ष्मी ज्व अवमा तया अवमामे विबं यं रंन्या अकि

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

चना नां मल्लिकां मितियावत्। कृदि दन्तं हरं नवनी रंजकं दशालिता दन्तोयोता
दन्तोयो नीरदो मेघ स्तं से जल्लजल्ल देनी लमीत्यर्थः ॥ अन्ये तु हे सखि त्वं हि
ताभ्रसि ॥ कीदृशी ॥ मतामान्यतथा स्मिता असि यत्र खञ्जुयं न मतं यस्या
सा तथा अन्यतः अशोकं तन्नामकं वृक्षं अशोकं शोकरहितं मास्यत्र
वीषि एवं भूतो वृक्षं शोकं श्रये स्फुरैः कीदृशी मशोकं ॥ अस्यविधो
शोकं ददातिस्वात्मन इत्यर्थः ॥ तं न था ॥ शोकाश्रयण वृन्त त्वे
नतवासिमंतत्वेनस्पष्टमिति भावः ॥ तदमितिसंबुद्धौ त्वं इन्द
कामः तं जितिते गच्छति ॥ द्रुत स्त कामप्रापक मित्यर्थः ॥ ता
दन्तो हरि ब्रजा ॥ अथ मोव्यथाजीवितं मां आपहि क्वदृशीव
पाविचेत मारो ॥ आयस्पारावावचनश्रवणानंतरं सखी प्राह

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

इतीति॥ सखी एवोक्तप्रकारेण गदितार्थौ त्रायो न्या सती गदिता॥ गदो रोगः स
जातो यस्याः सा पीडिता कुत्रैव था चातुर्यविप्रोषेण गिरसा दित दत्तवती की दृशं गिरं औ
वराय अपमाय वराय श्रेष्ठाय वानरवेनव अचवनरक्षणतं दभो येन रापावकरूपा॥ की
दृशी सखी कुळयाकोल्याकुळा भीरकौ त्यतिरायवती त्यर्थः॥ की दृशी पद्मरुगि
रया: एवीत्याया: समर्थ वाण्या: मदुतया कोमळत्वेनाभ्युतया कठोर त्वेन
दुनारिवत्रा॥ अन्येवुत्तकलातन्त्रोमसखी प्रतिप्रवेशित्यप्रकारेण अथाजोधया
५न गदितानुत्तासती अनव: पुरातनो यो नर: पुराण पुरुषो हरि: तस्मै इति वक्ष्य ५५
॥ इति सखीगदिता गदितोदिता नवमरामवराय वरायवा॥१२
॥ इति गिरं वकुळया कुळया कुला पटुगिरा मृदुता मृदुता मृदुता॥१४॥
माणं गिरं पटुगिरा अर्थ समर्थ वाण्या कळया चातुर्येण अर्दित दत्तव
ती की दृश्य गिरां सुखं लाति सातथा तयासुखरूपया गिरेत्यर्थः॥
मृदुताच मृदुताच ता क्ष्यांडुनोति सा मृदुता मृदुता दुलाओ मृदुतता दृश्या:
दृश्याय अनवन वराय वरश्वा सा नवम वक्ष्यतेन वरः अप्रत रो शोभ पृ: हे अव
हो वीचे: यात्रा बोउपमानार्थे की दृशी व गदितेव पीडितेव अगदिते गाडतेच ति व्याचक्षते॥२४॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

किमुकाचेसाहा। मलयजमिति।।हे स्त्र तेतवसहचरीसखीराधातनो शरीरेऽनु

तनु अस्यत्यै मळयजं तनुते निवेशयति। नलिनीलनाम्नी सखी नलि

नीदळं तनुते ।। सुनयाऽन्वर्थनाम्नी सखी अनेकसंतापं घंति खंडयति

ताहकशानळदमुशरीरं तनुते।।तदपितथापिसासीदति दुःखिता भवति

बंधुताचैषु समुहस्मदहीअसीदति।।१५।।पुनः किमुवा चैसाहा।

।। मलयजं लनुते तनुतेत नौ सहचरी नलिनी नळिनदळं।।

।। सुलेनयानळदं नळदं चसाल दपीसी दतिसीदति बंधुता।।१५।।

।। समुदिते मुदिते मुदिते क्षणे हि मकरे मकरे नकरे कृती।

।।पिकरवे वरवे वरवे लिसा हरि एणलोचन लोचन लोचना।।१६।।

समुदितइति।।हेइश्वरा इः लक्ष्मीतिस्याः वरलक्ष्म्याः कांत सारा

चाहि मकरे समुदिते सति इक्षणे नयने मुदिते प्रहृष्टमुदिते मिति

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

यावत् एति प्राप्नोति कोपदृष्टी अमुदिताग्रहस्था वारावस्थायार्थे चेत् इत्यपरं पिक
रवकोकिलस्य नेत्रसमुदिते सती भ्रूलीकलौ अमुदिते एति अंगुल्यादिना
पिदधानीति भावः ॥ कोपदृष्टिः हि मकरे मकरेन कूरे मकरे तस्य मकरस्यास्वा
मिनो मकरध्वजस्य कामस्य कौतुकदूषक इत्यर्थः ॥ यद्वा ॥ मकराणां इनस्य
नाथस्य चक्रस्य सर्वार्ति आदत्ते सा तथा ॥ तस्याज [illegible] कूरे इत्यर्थः ॥
९२ कोपदृष्टी ऊरावेवा ॥ अवक्रे क्षिति स्वराब्धौ यस्याः सा तथा ॥ पुनः ९२
कोपदृष्टी ॥ हरिणलांछनः इन्दुः तस्य लांछनं पांडु कंत
कालांछनं छिन्नं यस्याः सा परिपांडुरेत्यर्थः ॥ यद्वा हरिण
लांछन इन्दुः स लांछनं यस्य तादृशी [illegible] श्रीवः कौपछनं
यस्याः सा तथा ॥ सर्वदा गत्रौ वा रात्रौ चेति वादिनी इत्यर्थः ॥ ९२ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

पुनः किमुवाच त्याह ॥ न सहत इति ॥ वियोगहृत् ॥ अयोक्तो हस्थरगाः घो
वेतास्तहृत हृते हृदयं यस्य स तथा तस्य संबोधनेहे तो हृपर्वत हृदयं अभु ति
कूणारातः क्रूर ए लेत वस हृसखो सहचरा तव वियोगे विरहवेः गरुडस्य यो
गश्चान्यत्र गमनं सा धनस्य भूतलं मिति वा सहते किं तु अयोगं तस्य तेव विश्लो
येगिं न विघ्नते योगो यस्यादिस्वयोगः अथ संतयोगं तव सहते अस हेतिस
वा धनं वा ॥ हे अस हृतकोमे कृष्ण हा सहि विच्छा ः वियोग ॥ वियोगमिति पा
ठेवेः गरुडस्य योगो यस्य स तथा संबोधने हे गरुडवाहन अयोगा हृत्
॥ न सहते सहते सु सुले सखीत व वियोग ॥ वियोगे वियोग हृत् ॥
॥ स एधि तीनेरु णी सरणी मणि किं तु नाम नवं नवनीशिनं ॥ १७ ॥
अयोगं वियोगं हरन्तितवानिसध्याहृ यैः ॥ तथा च भगवान् तां तरु णीस पदी की
रतु । सजनु ॥ प त्रान्यस्याम स्त्रिस समेतां परिहृता वित्यर्थः ॥ तां सरणी किरतु ॥ नाम
इति निश्चये । नववनी ॥ विज्ञं न तननी चो ज्ञात वृत्तं मानं मि तियाव सा ॥ मणि किरतु ॥ ना
वुनी विक्षो भांविद धानुई त्यर्थः ॥ श्रीयस्त्रां म णिन वं अघया वद्नेकमित्यर्थः ॥ श्रीरे
रक्षो न गावगोरति त्रिवकीडी ॥ अकारो वासुदेवस्या दित्यैकाक्षरः ॥ १७ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

24

अथेति॥ अथेत्यनंतरं वनजानां जलजानां दामपंक्तिस्तस्या ज्ञातं दाममभाव्ठा
तज्ज्ञाथादीमित होन्नसतथा हरिस्तया कल्लयालनाम्न्यास रव्यासहभ्रु १२ संस्
दरीरा थांप्रति आगाता श्रीदरूपा कूळ्यो किं सुरवलातिक व्णावतोतत्या कळ्
याचातुर्थ विशेषेणकास्याउपलक्षितइतिवासो रा धातं आगतं आगः
पर्वतोगावर्द्धनस्तस्य ज्ञात्वायेन तंतत्यातीव्रदर्शो अतीवप्रियलाभेनसौ १२
॥१३॥ न्यपेदरौलयास्थितं प्राप्येति शेषः॥

॥ अथतत्याकूळ्याकव्ठ्याभ्रुभ्यांवनजदामजदामजदीप्तिमान्॥
॥हरिरगा ~~म~~ नेमगात्तमगाश्चसामुदमती प्रमदतीव्रदर्शो स्थितं ॥१४॥

मुदं आगात्प्रापमुह्रीतिः प्रमदो हर्षइत्यमरः॥ अतीव्रं अतिसौ
ख्यं प्रेमकल्लहापापनयेनत स्रेमावगमनेन च सत्तां रूपभाव
मित्यर्थः॥१४॥

25

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

१४

रामचंद्रेति॥ राधिकाहृदयशोकं घतिखंडयतितत्त्वा द्दर्शं अदः काव्यं
कविना पंडितेन रामचंद्रकविना आसीत्॥ तेन कृतमित्यर्थः॥ कीदृ
शेन पुरुषोत्तमस्य सुतस्य सुतो जनार्दनस्तस्य यः श्रेष्ठः सुतस्ते
न ज्येष्ठपुत्रेणेत्यर्थः॥ औरासामीपेक्षितमात्रमितिभावः॥

॥रामचंद्रकविना कविनादः पुरुषोत्तमसूतेन सूतेन॥
॥राधिकाहृदयेशोकदमासीद्राधिकाहृदयेशोकदनासात्॥१५९॥

राधिकाहृदये पेस्य सूत थाश्रीकृष्णकृति याभवत्॥ तस्य यः शोकस्तद्
प्राप्ति निबंधनं दुरवंत घत्तिखंडयतितत्त्वा द्दर्शं॥१५९॥ शुकदेवस
मारव्यस्य पंडितश्रीशिरोमणेः॥ ललनयस्य निदेशेन भेदनाशाय
णावुधः॥१॥ राधाविनोदकाव्यस्यहृद्यारव्यानव्यविचिख्याहर॥
परोपकाररसिकाः शोधयंतु तदादरात्॥२॥ माघकृष्णद्वितीयायाम
क्षिनंदरसेंदुभिः॥ राकेगतेविक्रमार्कि राज्ञः कारयाम्दिदकृता॥

KKSU LIBRARY
RAMTEK
441 106
M-1692
Dist. Nagpur

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

[OrderDescription]
,CREATED=23.09.20 11:22
,TRANSFERRED=2020/09/23 at 11:28:50
,PAGES=26
,TYPE=STD
,NAME=S0003665
,Book Name=M-1692-RADHAVINOD KAVYA
,ORDER_TEXT=
,[PAGELIST]
,FILE1=00000001.TIF
,FILE2=00000002.TIF
,FILE3=00000003.TIF
,FILE4=00000004.TIF
,FILE5=00000005.TIF
,FILE6=00000006.TIF
,FILE7=00000007.TIF
,FILE8=00000008.TIF
,FILE9=00000009.TIF
,FILE10=00000010.TIF
,FILE11=00000011.TIF
,FILE12=00000012.TIF
,FILE13=00000013.TIF
,FILE14=00000014.TIF
,FILE15=00000015.TIF
,FILE16=00000016.TIF
,FILE17=00000017.TIF
,FILE18=00000018.TIF
,FILE19=00000019.TIF

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

FILE20=00000020.TIF
,FILE21=00000021.TIF
,FILE22=00000022.TIF
,FILE23=00000023.TIF
,FILE24=00000024.TIF
,FILE25=00000025.TIF
,FILE26=00000026.TIF
,

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection